

KISEBBSÉGJOGI GYAKORLATOK

CSEMNICKÓ ISTVÁN* – TÓTH-OROSZ ENIKŐ**

A nyelvi jogok Ukrajnában a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája gyakorlati alkalmazása tükrében

(a Szakértői Bizottság legutóbbi jelentése alapján)

Bevezetés

A Viktor Janukovics elnök rezsimjét megdöntő 2014-es méltóság forradalma után hatalomra jutott ukrán kormányzat számos olyan jogalkotási lépést hajtott végre, amelyek visszaszorítják a kisebbségi nyelvek használatához fűződő jogokat. Ilyen volt például az állami szolgálatról szóló törvény (2015. december 10.)¹, az elektronikus sajtó nyelvének szabályozását megváltoztató törvény (2017. május 23.)², az új oktatási kerettörvény (2017. szeptember 5.)³, az államnyelvi törvény (2019. április 25.)⁴, valamint az általános közép fokú oktatásról szóló törvény (2020. január

* Csernicskó István nyelvész, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola rektora és Pannon Egyetem professzora, e-mail: csernicsko.istvan@kmf.org.ua

** Tóth-Orosz Enikő nyelvész, a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont munkatársa, e-mail: toth-orosz.eniko@kmf.org.ua

¹ Закон України «Про державну службу», 2015. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

² Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації», 2017. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2054-19> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

³ Закон України «Про освіту», 2017. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

⁴ Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», 2019. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

16.)⁵ elfogadása, illetve a 2012-es korábbi nyelvtörvény⁶ hatályon kívül helyezése az Alkotmánybíróság határozata alapján (2018. február 28.)⁷.

A Velencei Bizottság komoly kritikával illette a 2017-es oktatási kerettörvényt⁸ és a 2019-es államnyelvi törvényt egyaránt.⁹ Az Ukrajnában élő magyar nemzeti kisebbség képviselői is úgy ítélték meg, hogy a fent említett jogszabályi átalakítások jelentős mértékben visszaszorították a magyar kisebbség nyelvi jogait, és ellentétesek az ország nemzetközi kötelezettség-vállalásaival.¹⁰ Azonban a kijevi kormányzat és több ukrainai jogtudós azzal érvel, hogy az új ukrán nyelvpolitikai irány teljességgel megfelel az európai normáknak és összeegyeztethető Ukrajna nemzetközi kötelezettségvállalásaival.¹¹

⁵ Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

⁶ Закон України «Про засади державної мовної політики». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

⁷ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики» від 28. 02. 2018 р. № 2-p/2018. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-18> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

⁸ Opinion on the Provisions of the Law on Education of 5 September 2017 which Concern the use of the State Language and Minority and other languages in education. Adopted by the Venice Commission at its 113th Plenary Session (8-9 December 2017). Strasbourg (Fr), Dec. 2017, 11. 25 p. Opinion no. 902/2017 CDL-AD (2017) 030. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2017\)030-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)030-e) (letöltés ideje: 2020. május 11.)

⁹ European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission). Ukraine. Opinion on the Law on Supporting the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language. CDL-AD(2019)032. Opinion No. 960/2019. Strasbourg, 9 December 2019. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)032-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)032-e) (letöltés ideje: 2020. május 11.)

¹⁰ Lásd: Ukraine's Law on Education from the point of view of the Hungarian Minority in Transcarpathia, 2017. <https://kmsz.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/brossura.pdf> (letöltés ideje: 2020. május 11.); Education Law of Ukraine: Why is Article 7 Wrong?, 2017. <https://kmsz.com.ua/wp-content/uploads/2017/11/Why-is-wrong-the-Law-of-Education.pdf> (letöltés ideje: 2020. május 11.); Four Language Laws of Ukraine: Continuous Limitation of Language Rights (1989–2019), 2019. http://hodinkaintezet.uz.ua/wp-content/uploads/2019/05/HANYK_brossura.pdf (letöltés ideje: 2020. május 11.); The Continuous Restriction of Language Rights in Ukraine, 2020. http://hodinkaintezet.uz.ua/wp-content/uploads/2020/01/Strasbourg_2020-ENG.pdf (letöltés ideje: 2020. május 11.)

¹¹ Lásd például: Markovskiy, Volodymyr – Demkiv, Roman – Shevchenko, Vyacheslav: Ukrajna nyelvpolitikájának alakulása az őshonos népek és nemzeti kisebbségek anyanyelvi oktatása területén. *Regio*, 26(3), 2018. 69–104.; Toronchuk, Ivan – Markovskiy, Volodymyr: The Implementation of the Venice Commission recommendations on the provision of the minorities language rights in the Ukrainian legislation. *European Journal of Law and Public Administration*, Volume 5, Issue 1, 2018. 54–69.; Марковський Володимир – Шевченко В'ячеслав: Проблеми та перспективи реалізації статті 7 «Мова освіти» Закону України «Про освіту» 2017 року. *Вісник Конституційного Суду України*, 2017/6. 51–63.

Kijev még úgy is kitart álláspontja mellett, hogy az ukrajnai magyar közösség jogainak védelmében Magyarország – mint anyaország – kijelentette: mivel „Ukrajna hátba szúrta Magyarországot oktatási törvényének módosításával, amely súlyosan sérti a magyar kisebbség jogait”¹², mindaddig blokkolja az Ukrajna és a NATO közötti legmagasabb szintű politikai találkozó meg szervezését, amíg a kijevi kormányzat nem változtatja meg a területén élő magyarok jogait csorbító jogszabályokat.¹³ Budapest még úgy is vállalta a szembenállást Kijevvel, hogy jól tudta: „Ez fájdalmas lesz Ukrajna számára”.¹⁴

Ukrajna számára a NATO-hoz való közeledés 2014 tavasza óta vált kiemelkedő fontosságúvá: 2014 márciusában Oroszország annektálta az Ukrajna részét képező Krím félszigetet, a legkeletibb Doneck és Luhanszk megyékben pedig máig tartó fegyveres konfliktus alakult ki a központi kormány és az Oroszország által támogatott szeparatisták között. Ukrajna stratégiai kérdésnek tartja a mielőbbi csatlakozást az Európai Unióhoz és a NATO-hoz. Egy 2019. február 7-én hozott törvény révén¹⁵ úgy módosította az alkotmányt, hogy Ukrajna Alkotmánya¹⁶ immár előírja az EU és a NATO csatlakozásra törekvést a parlament (85. cikk 5. pont), az államelnök (102. cikk 3. bekezdés) és a kormány (116. cikk 11. pont) számára egyaránt.

Ahhoz, hogy a kisebbségek nyelvi és oktatási jogai körül Kijev, valamint a kárpátaljai magyarok és Budapest között kibontakozott vitában tisztábban lássunk, azt vizsgáljuk meg egy független testület (mégpedig az Európa Tanács

¹² Ukrajna hátba szúrta Magyarországot oktatási törvényének módosításával, 2017. <https://www.kormany.hu/hu/kulgaszdasagi-es-kulugyminiszterium/hirek/ukrajna-hatba-szurta-magyarorszagot-oktatasi-torvenyenek-modositasaval> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

¹³ Lásd pl.: Istrate, Dominik: Hungary continues to block Ukraine-NATO talks despite supporting Kyiv’s NATO bid. *Emerging Europe*, November 29, 2019, <https://emerging-europe.com/news/hungary-continues-to-block-ukraine-nato-talks-despite-supporting-kyivs-nato-bid/> (letöltés ideje: 2020. május 11.); Dunai, Marton: Hungary to block Ukraine’s NATO membership over language law. *Reuters*, December 4, 2019, <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-nato-hungary/hungary-to-block-ukraines-nato-membership-over-language-law-idUSKBN1Y823N> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

¹⁴ This will be painful for Ukraine. September 26, 2017, <https://www.kormany.hu/en/ministry-of-foreign-affairs-and-trade/news/this-will-be-painful-for-ukraine> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

¹⁵ Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)», 2019. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#n7> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

¹⁶ Конституція України, 1996. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

Szakértői Bizottsága¹⁷) 2017-ben kiadott jelentése alapján¹⁸, hogyan teljesíti Kijev a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája ratifikációja során vállalt kötelezettségeit.

A Karta ratifikációja: az egyik első lépés az európai integráció útján

Az 1991-ben a Szovjetunió széthullása után függetlenné vált Ukrajna számára az Európa Tanácshoz való csatlakozás az európai integráció egyik első és ezért kiemelten fontos lépése volt. Az ET Parlamenti Közgyűlésének 190. (1995) számú dokumentumában az országnak az Európa Tanácshoz való csatlakozás feltételei közé sorolta, Ukrajna pedig vállalta az alábbiak teljesítését:

a) a 11.13. és 12.5. pontban: a csatlakozást követő egy éven belül ratifikálja a *Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről*¹⁹ című dokumentumot (a továbbiakban: Keretegyezmény);

b) szintén a 11.13. és 12.5. pontban: az etnikai kisebbségekkel szembeni politikát a Keretegyezmény és az ET 1201 (1993) Ajánlásával²⁰ összhangban folytatja;

c) a 12.7. pontban: a csatlakozást követő egy éven belül Kijev aláírja és ratifikálja a *Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartáját*²¹ (a továbbiakban: Karta).²²

¹⁷ Committee of Experts of the European Charter for Regional or Minority Languages. <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/committee-of-experts> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

¹⁸ Third report of the Committee of Experts in respect of Ukraine, 2017. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168073cdfa (letöltés ideje: 2020. május 11.)

¹⁹ Framework Convention for the Protection of National Minorities, 1995. <https://www.coe.int/en/web/minorities/text-of-the-convention> (letöltés ideje: 2020. május 11.) A nemzetközi dokumentum szövege magyar nyelven: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800c1308> (letöltés ideje: 2020. május 11.); ukránul: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800c1320> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

²⁰ Additional protocol on the rights of minorities to the European Convention on Human Rights. Recommendation 1201, 1993. <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-en.asp?FileID=15235&lang=en> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

²¹ European Charter for Regional or Minority Languages, 1992. <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/text-of-the-charter> (letöltés ideje: 2020. május 11.) A dokumentum szövege magyarul: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806d356b> (letöltés ideje: 2020. május 11.); ukránul: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806d35e0> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

²² Opinion 190 (1995). Application by Ukraine for membership of the Council of Europe. <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=13929&lang=en> (letöltés ideje: 2020. május 11.) A dokumentum az ukrán jogrendben: Висновок N 190 (1995) Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо заявки України на вступ до Ради Європи

Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 1997-ben ratifikálta a Keretegyezményt,²³ 1999-ben pedig a Kartát.²⁴ Azt gondolhatnánk, hogy ezzel e két nemzetközi dokumentum problémák nélkül az ukrajnai jogrend részévé vált. A helyzet azonban ennél összetettebb. A Karta ratifikálásáról szóló törvényt ugyanis Ukrajna Alkotmánybírósága 2000-ben formai okok miatt hatályon kívül helyezte.²⁵ Az indok az volt, hogy a nemzetközi dokumentum ratifikálása során a parlament nem tartotta be a ház ügyrendjét. Elemzők szerint azonban a politikai szándék az volt, hogy Ukrajna eleget tegyen az ET előtt vállalt nemzetközi kötelezettségeinek azzal, hogy formailag ratifikálja a Kartát, de a nemzetközi dokumentum ne lépjen hatályba, így Kijevnek ne kelljen a gyakorlatban alkalmaznia azt.²⁶

Számos újabb ratifikációs törvénytervezet került a parlament elé, amíg 2003-ban végre Ukrajna ismét ratifikálta a Kartát.²⁷ A ratifikációs dokumentum azonban csak két évvel később: 2005. szeptember 19-én került letétbe az ET főtítkárnál, s így a Karta csupán 2006. január 1-től lépett hatályba Ukrajnában.

A Karta ukrajnai interpretációja

A Karta ratifikációját erős negatív propaganda előzte meg és követte Ukrajnában. Politikusok, állami hivatalnokok, tudósok, aktivisták, újságírók kritizálták a Kartát. A negatív kampányban több hamis állítást is terjesztettek a nemzetközi kisebbségvédelmi dokumentummal kapcsolatban, ami jelentősen rombolta a presztízsét az ország lakossága körében.²⁸

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_590 (letöltés ideje: 2020. május 11.) Az ukrán nyelvű dokumentumban lásd a 11.xiii. és 12.v., illetve 12.vii. pontokat.

²³ Закон України «Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин», 1997. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703/97-%D0%B2%D1%80> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

²⁴ Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р.», 1999. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1350-14> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

²⁵ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин 1992 р.» від 12.07.2000 р. № 9-рп/2000. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-00> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

²⁶ Erről bővebben lásd Bowring, Bill – Antonovych, Miroslava: Ukraine's long and winding road to the European Charter for Regional and Minority Languages, In: *The European Charter for Regional and Minority Languages: Legal Challenges and Opportunities*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2008. 157–182.

²⁷ Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин», 2003. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-15> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

²⁸ Csernicskó, István: The European Charter for Regional or Minority Languages by Ukraine. *Acta Academiae Beregsiensis*, XII(2), 2013. 127–145.

Gyakran hangoztatott érv például a Karta ukrainai alkalmazása ellen, hogy a ratifikációs törvény nem azokat a nyelveket védelmezi, amelyeket kell. Sokan amellett érvelnek, hogy nem tartozhatnak a Karta védelme alá azok a nyelvek, amelyek más államban hivatalos nyelvként használatosak. Az érvek szerint Ukrajnában nem terjedhet ki így a Karta hatálya például az orosz, román, moldáv, szlovák, német, magyar stb. nyelvre. Az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia I. Kurasz Politikai és Etnonacionális Kutatások Intézetében készült *A nyelvi helyzet Ukrajnában: konfliktus és konszenzus között*²⁹ szerzőinek állítása szerint a kijevi parlament képviselői hibás fordításban kapták meg a Karta szövegét, ezért azt hitték, hogy a Karta kisebbségi nyelveket védelmezi, pedig valójában a dokumentum célja a veszélyeztetett és kihalóban lévő nyelvek védelme.

A Kartát kritizáló vélemények Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma által jóváhagyott felsőoktatási tankönyvekbe is bekerültek. A lemergi Ivan Franko Nemzeti Egyetem tanára, Halyna Maciuk egyetemi tankönyve szerint „a Karta bevezetésével problémák léptek fel” az ukrainai nyelvi jogok terén.³⁰ Véleménye szerint az ukrainai ratifikációs törvényben felsorolt nyelvek védelmére nem szabadna kiterjednie a Kartának. Az ország egyik vezető egyetemének professzora tankönyvében olyan véleményt idéz, mely szerint a Karta „a nyugat-európai fogalmi hagyományok alapján készült”, s a nemzetközi dokumentum és az ukrán alkotmány fogalmi kerete olyannyira eltér, hogy „a Karta ellentétes az [ukrán] Alkotmánnyal”.³¹

A egyik jelentős kijevi egyetem professzora, Larysa Masenko az oktatási tárca által ajánlott egyetemi tankönyvében azt állítja, hogy a Karta ratifikációját Ukrajnában az oroszpárti politikusok erőltették. A szerző szerint a Karta valódi célja nem a kisebbségi nyelvek támogatása, hanem kizárólag azoknak a veszélyeztetett nyelveknek a védelme, amelyeket az eltűnés fenyeget.³² Masenko egyik tanulmányában azt állítja, hogy Ukrajnával ellentétben a Kartát ratifikáló más államok olyan nyelveket vontak védelmük alá, amelyeket – beszélőik alacsony száma miatt – a kihalás fenyeget.³³

²⁹ Майборода Олександр – Шульга Микола – Горбатенко Володимир – Ажнюк Борис – Нагорна Лариса – Шаповал Юрій – Котигоренко Віктор – Панчук Май – Переверзій Віталій: *Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом*. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008.

³⁰ Мацюк Галина: *Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики*. Львів: Львівський Національний Університет імені Івана Франка, 2009, 167.

³¹ Уо. 168.

³² Масенко Лариса: *Нариси з соціолінгвістики*. Київ: Видавничий дім „Києво-Могилянська академія”, 2010. 145–146.

³³ Масенко Лариса: *Мовна політика України у 2017–2019 роках. Українська мова 2019/3*. 43.

Mások úgy látják, hogy a Karta ratifikációja kifejezetten az ukrán nyelv ellen és az orosz nyelv támogatására született Ukrajnában.³⁴ Olyan vélemény is van, mely szerint a Karta alkalmazására moratóriumot kell hirdetni Ukrajnában, és új ratifikációs törvényt kell alkotni, melyben mindenképpen felül kell vizsgálni és pontosítani szükséges a védelemre szoruló nyelvek listáját.³⁵ További neves egyetemi oktatók és kutatók is hasonlóan vélekednek Ukrajnában a Kartáról.³⁶ Véleményükkel a kutatók befolyásolják az állami hatóságokat és a bíróságot is.

2004-ben 46 parlamenti képviselő kérte, hogy a Karta ratifikációjáról szóló törvényt nyilvánítsák alkotmányellenesnek.³⁷ A képviselők véleménye szerint a Karta alkalmazása hatalmas anyagi terhet ró Ukrajnára, és a ratifikáció során ezt nem vették figyelembe. Az Alkotmánybíróság azonban elutasította a képviselői beadvány tárgyalását.³⁸

2016 decemberében Ukrajna Alkotmánybírósága nyilvános meghallgatást szervezett a 2012-es nyelvtörvényről.³⁹ Ennek során 2016. december 13-án szakértőként szerepelt a bíróság előtt Iryna Farion, a Lvivi Ivan Franko Nemzeti Egyetem nyelvész professzora. A bíróság előtt elmondott szakértői véleménye megtekinthető a YouTube-on.⁴⁰ A professzor felhívta a bírák figyelmét arra, hogy a „regionális vagy kisebbségi nyelv” terminus nem szerepel Ukrajna Alkotmányában, ezért ez a fogalom nem alkalmazható az ukrainai jogrendben. A bíróságon szakértőként meghallgatott Farion professzor azt állította továbbá, hogy a Karta célja kizárólag a veszélyeztetett nyelvek védelme (és nem védelmezheti azokat a nyelveket, amelyek más államban hivatalos nyelvként használatosak).

Az idézett „szakértők” által képviselt álláspontot Ukrajna Igazságügyi Minisztériuma is osztja és támogatja. A minisztérium által 2006-ban kiadott hivatalos jogi

³⁴ Кресіна Ірина – Явір Віра: Проблеми імплементації норм міжнародного права у національне законодавство про мови. In: Майборода та інші, 2008, 198.

³⁵ Шемшученко Юрій – Горбатенко Володимир: Законодавство про мови в Україні: хронологічний моніторинг, класифікація, понятійна основа. In: Майборода та інші, 2008, 162.

³⁶ Például: Бестерс-Дільгер Юліане: Нація та мова після 1991 р. – українська та російська в мовному конфлікті. In: *Україна. Процеси націотворення*. Київ: Видавництво „К.І.С.”, 2011. 362–363.

³⁷ Кресіна–Явір, 2008, 200–201.

³⁸ Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин», 2004. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015u710-04> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

³⁹ Закон України «Про засади державної мовної політики», 2012.

⁴⁰ Ірина Фаріон. Захист рідної мови у конституційному суді. 13 грудня, 16. <https://www.youtube.com/watch?v=8fB2YsJJa4> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

állásfoglalás⁴¹ gyakorlatilag megismétli a Karta kapcsán fent idézett állításokat: „A Karta Ukrajna által ratifikált formája, ahogyan az 2003. május 15-én történt, objektíven számos éles jogi, politikai és gazdasági jellegű problémát okozott Ukrajnában. Ennek fő okai *a dokumentum szövegének helytelen ukrán nyelvű hivatalos fordítása*, amelyet a Karta ratifikációs törvényéhez csatoltak, valamint *a Karta tárgyának és céljának félreértése*.” (A kiemelések az eredeti dokumentumban szerepelnek.)

Az állami nyelvpolitika alapelveit megfogalmazó hivatalos koncepció – melyet Ukrajna elnökének rendelete⁴² hagyott jóvá – a legfontosabb célok között sorolja fel azt, hogy Ukrajnában a Karta ratifikációs törvényét módosítani kell úgy, hogy az új törvényt „összhangba kell hozni a Karta eredeti tárgyával és céljaival”.⁴³ Ezzel a dokumentum implicite azt állítja, hogy a 2003-ban Kijevben elfogadott ratifikációs törvény nem egyeztethető össze a Karta valódi céljaival.

A fent idézett állítások azonban hamisak. Nem igaz például az, hogy a Karta kizárólag a veszélyeztetett nyelvek védelmét tekinti céljának, és a más államban hivatalos nyelvként használatos nyelvek védelme nem tartozik a céljai közé. A Kartát ratifikáló tagállamok többsége több olyan nyelvet is a nemzetközi dokumentum védelme alá vont, amelyek más országokban állam- vagy hivatalos nyelvi státusszal rendelkeznek. A korábban idézett ukránjai „szakértők” szerint például a német, az orosz vagy a magyar nyelv nem élvezheti a Karta védelmét Ukrajnában, mert nem veszélyeztetett nyelv, és más országokban hivatalos nyelvként használják őket. Azonban a német nyelv a Karta védelme alá tartozó nyelvek egyike Örményországban, Bosznia-Hercegovinában, Horvátországban, a Cseh Köztársaságban, Dániában, Magyarországon, Lengyelországban, Romániában, Szerbiában, Szlovákiában, Szlovéniában, Svájcban és persze Ukrajnában. Az orosz nyelv Ukrajnán kívül a Karta védelme alá tartozik még Örményországban, Finnországban, Lengyelországban és Romániában is. A magyar nyelvet sem kizárólag Ukrajnában védik, hanem Ausztriában, Bosznia-Hercegovinában, Horvátországban, Romániában, Szerbiában, Szlovákiában, Szlovéniában is. Az ukrán nyelv Ukrajna egyetlen államnyelve, és körülbelül 35 millió anyanyelvi beszélője van, tehát semmiképp sem tartozik a kihalóban lévő vagy veszélyeztetett nyelvek sorába. Ennek ellenére (vagy inkább ettől függetlenül) az ukrán nyelv a Karta védelme alá tartozik

⁴¹ Юридичний висновок Міністерства юстиції щодо рішень деяких органів місцевого самоврядування (Харківської міської ради, Севастопольської міської ради і Луганської обласної ради) стосовно статусу та порядку застосування російської мови в межах міста Харкова, міста Севастополя і Луганської області від 10 травня 2006 року. https://minjust.gov.ua/m/str_7477 (letöltés ideje: 2020. május 11.)

⁴² Указ Президента України №161/2010 від 15 лютого 2010 р. Про Концепцію державної мовної політики. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

⁴³ Концепція державної мовної політики, 2010. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/161/2010> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

Örményországban, Bosznia-Hercegovinában, Horvátországban, Magyarországon, Lengyelországban, Romániában, Szerbiában és Szlovákiában is.⁴⁴

Nehezen képzelhető el, hogy Európa államainak jelentős része félreértelmezi a Karta valódi céljait, és kizárólag az ukrán szakértők értik, mire való a Karta valójában. A fent bemutatott és Ukrajnában a széles nyilvánosságban aktívan terjesztett vélemények azonban alkalmasak arra, hogy a lakosságot és a tájékozatlan politikusokat félrevezessék, és hivatkozási alapot szolgáltatassanak a kormányzatnak ahhoz, hogy a nyelvpolitika alakítása során figyelmen kívül hagyja a nemzetközi kisebbségvédelmi dokumentumban foglaltakat.

Ukrajna vállalásai

Amint fentebb már említettük, Ukrajna – nemzetközi nyomásra – először 1999-ben ratifikálta a Kartát,⁴⁵ ám a ratifikálásáról szóló törvényt nem sokkal később az Alkotmánybíróság hatályon kívül helyezte.⁴⁶ A következő ratifikációra 2003-ban került sor.⁴⁷

A Kartát ratifikáló államok – bizonyos megkötésekkel – *à la carte* rendszerben válogathatnak a dokumentumban kínált rendelkezések közül. A választás egyik része az, hogy az állam választhat, mely nyelvekre terjeszti ki a Karta hatályát. A másik része pedig az, hogy az államok – a dokumentum I. Rész 2. cikkében foglalt előírásokat figyelembe véve – úgy válogathatnak a Karta rendelkezései közül, hogy a II. Részt mindenképpen alkalmazzák, a III. Rész rendelkezései közül pedig „legkevesebb harmincöt bekezdést vagy pontot” alkalmaznak, mégpedig „legalább hármát-hármát a 8. és 12. Cikkből és egyet-egyet a 9., 10., 11. és 13. Cikkből”.⁴⁸ A Karta 2003-ban ratifikált változatában sokkal kevesebb kötelezettséget vállalt az ország, mint 1999-ben (1. táblázat).⁴⁹

A Karta hatályos (2003-as) ratifikációs törvénye arról rendelkezik, hogy Ukrajna az alábbi 13 nemzeti kisebbség nyelvére alkalmazza a Karta rendelkezéseit: belarusz, bolgár, gagauz, görög, zsidó, krími tatár, moldáv, német, lengyel, orosz, román, szlovák és magyar.

⁴⁴ States Parties to the European Charter for Regional or Minority Languages and their regional or minority languages. <https://rm.coe.int/states-parties-to-the-european-charter-for-regional-or-minority-language/168077098c> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

⁴⁵ Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії ... 1992 р.», 1999.

⁴⁶ Рішення, 2000.

⁴⁷ Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії ...», 2003.

⁴⁸ Kardos Gábor: Mérlegen a Nyelvi Charta. *Kisebbségi Szemle* 2017/3: 33–41.

⁴⁹ Brenzovics László – Zubánics László – Orosz Ildikó – Tóth Mihály – Darcsi Karolina – Csernicskó István: *A nyelvi jogok folyamatos szűkítése Ukrajnában*. Beregszász–Ungvár: KMKSZ, 2020.

1. táblázat. A Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartáját ratifikáló két ukrajnai (az 1999-es és 2003-as) törvényben vállalt kötelezettségek összehasonlítása

	Az 1999-es ratifikációs törvényben vállalt kötelezettségek	A 2003-as (hatályos) ratifikációs törvényben vállalt kötelezettségek
I. Rész	Teljes mértékben	Teljes mértékben
II. Rész	Teljes mértékben	Kivéve a 7. cikk 5. pontját.
III. Rész		
8. cikk. Oktatásügy		
1. pont		
a) iskola-előkészítő oktatás	a (i), a (ii), a (iii)	a (iii)
b) ált. iskolai oktatás	b (i), b (ii), b (iii)	b (iv)
c) középiskolai oktatás	c (i), c (ii), c (iii)	c (iv)
d) szakközépiskolai és szakmunkásképzés	d (i), d (ii), d (iii)	–
e) felsőoktatás	e (i), e (ii)	e (iii)
f) felnőttoktatás és továbbképzés	f (i), f (ii)	f (iii)
g)	g	g
h)	h	h
i)	i	i
2. pont	2. pont	2. pont
9. cikk. Igazságszolgáltatás		
1. pont		
a)	a (ii), a (iii)	a (iii)
b)	b (ii), b (iii)	b (iii)
c)	c (ii), c (iii)	c (iii)
d)	–	–
2. pont		
a)	–	–
b)	–	–
c)	c	c
3. pont	3. pont	3. pont
10. cikk. Közigazgatási hatóságok és közszolgálati szervek		
1. pont		
a)	a (i), a (ii), a (iii)	–
b)	–	–

	Az 1999-es ratifikációs törvényben vállalt kötelezettségek	A 2003-as (hatályos) ratifikációs törvényben vállalt kötelezettségek
c)	c	–
2. pont		
a)	a	a
b)	b	–
c)	–	c
d)	d	d
e)	e	e
f)	f	f
g)	–	g
3. pont		
a)	a	–
b)	b	–
c)	c	–
4. pont		
a)	–	–
b)	–	–
c)	c	c
5. pont	5. pont	–
11. cikk. Tömegtájékoztatási eszközök		
1. pont		
a)	a (ii), a (iii)	a (iii)
b)	b (ii)	b (ii)
c)	c (ii)	c (ii)
d)	d	d
e)	e (i), e (ii)	e (i)
f)	–	–
g)	g	g
2. pont	2. pont	2. pont
3. pont	3. pont	3. pont
12. cikk. Kulturális tevékenység és kulturális létesítmények		
1. pont		
a)	a	a
b)	b	b
c)	c	c
d)	d	d
e)	–	–
f)	f	f

	Az 1999-es ratifikációs törvényben vállalt kötelezettségek	A 2003-as (hatályos) ratifikációs törvényben vállalt kötelezettségek
g)	g	g
h)	–	h
2. pont	2. pont	2. pont
3. pont	3. pont	3. pont

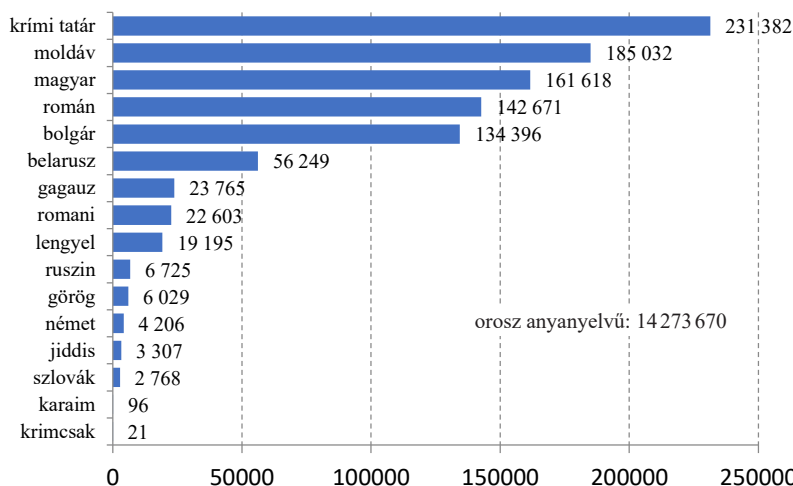
13. cikk. Gazdasági és társadalmi élet

1. pont		
a)	–	–
b)	b	b
c)	c	–
d)	d	–
2. pont		
a)	a	–
b)	b	–
c)	c	–
d)	–	–
e)	–	–

14. cikk. Határokon túli cserekapcsolatok

a)	–	–
b)	b	b
IV. rész	Teljes mértékben	Teljes mértékben
V. rész	Teljes mértékben	Teljes mértékben

Viták folytak arról Ukrajnában, mely nyelvekre terjed ki a Karta hatálya, és nemcsak a fentebb említett szempontok miatt. Sokan bírálták azért is a törvényt, mert a veszélyeztetett és kihalóban lévő nyelvek listáján szereplő ukrainai nyelvek közül csak a gagauz és a krimi tatár került be a listába, ám például a kihalás szélén álló karaim és a krimcsak nem. Vitatkoztak arról is, hogy mit is kell pontosan érteni a törvényben „мова єврейської національної меншини”, azaz a „zsidó nemzeti kisebbség nyelve”-ként megnevezett nyelv alatt. Nem az ukrainai zsidók egy része által anyanyelvként használt jiddis vagy a héber (az ivrit), hanem egy nyelvészetiileg megfoghatatlan kategória vált ezzel a törvény alanyává. A legutóbbi, 2018 decemberében benyújtott ukrainai országjelentés a következőképpen fogalmazza meg, mely nyelv(ek)ről van szó, amikor a zsidó nemzeti kisebbség által használt nyelvekre utal Kijev: „Languages of Jewish Minority: Hebrew, Yiddish”, azaz: „a zsidó nemzeti kisebbség nyelvei: héber, jiddis”. Azt is vitatták, hogy külön tesz

1. ábra. A kisebbségi nyelvek anyanyelvi beszélőinek száma Ukrajnában a 2001-es census adatai alapján

említést a törvény a moldáv és a román nyelvről, miközben Moldávia Alkotmányának 13. cikk 1. bekezdése szerint a köztársaság államnyelve a moldáv.

Az ET Szakértői Bizottsága egyébként elfogadta, hogy Kijev külön nyelvként kezeli a románt és a moldávot. Polemizáltak továbbá arról is, hogy a ratifikációs törvényben szereplő „görög nemzeti kisebbség nyelve” alatt melyik nyelvet kell érteni: a mai Görögországban hivatalosként használt újjörög nyelvet, vagy az Ukrajna területén élő, magát görög etnikumúnak tartó polgárok ettől jelentősen eltérő, Ukrajnában *urum nyelv* (урумська мова) néven ismert nyelvváltozatát, esetleg egy másik, *rumeika* néven ismert görög nyelvváltozatot. A 2018-as ukrainai országjelentés a következőképpen fogalmazza meg, mely nyelv(ek)ről van szó: „Modern Greek, Rumeika and Urum” (újjörög, rumeika és urum). A Karta ukrainai ellenzői gyakran hivatkoznak arra is, hogy a védett nyelvek közül hiányzik a „cigány nyelv” (ромська мова) is, mely szintén veszélyeztetettnek tekinthető Ukrajnában. A „cigány nyelv” fogalom kapcsán azonban gondot okoz, hogy bár az ukrán népszámlálás „cigány anyanyelvet” vagy „roma nyelvet” regisztrál, ez összefoglaló kategória, amely elfedi – az elsősorban a látható etnikai jegyei miatt – cigánynak minősített és sematikusán homogénnek tekintett csoporton belüli különbségeket, miközben a „cigány nyelv” legalább két, egymástól különböző nyelvet jelöl: (1) az indoeurópai nyelvcsalád indoárja ágába tartozó újind nyelvet, illetve (2) a romani és az indoeurópai nyelvcsalád neolatin nyelvei közé tartozó beás, valamint ezek különböző dialektusait.

A Karta ratifikációs törvénye azonban mindettől függetlenül azonosan kezeli a hatálya alá vont nyelveket, annak ellenére, hogy közöttük van olyan, amelynek több millió beszélője van Ukrajnában (az orosz), több olyan, amelyeket százezer-nél többen beszélnek anyanyelvként az országban (például a román, a magyar, a bolgár) és olyanok is, amelyeket csak néhány ezren használnak anyanyelvként Ukrajnában (német, jiddis, szlovák; 1. ábra).

Figyelemre méltó, hogy bár a ratifikációs törvénynek a hivatalos kormányzati honlapon megtalálható⁵⁰ változatában, illetve a hivatalos közlönyökben nyomtatásban megjelent verzióiban⁵¹ is csak a fent említett 13 nyelv szerepel, az ET felé benyújtott ukrainai országjelentésekből kiderül, hogy a Karta II. Rész 7. cikkét a karaim, a krimcsak, a romani és a ruszin nyelvre is alkalmazza Ukrajna.⁵² A ruszin nyelv kapcsán külön érdemes megjegyezni, hogy a hivatalos ukrainai akadémiai álláspont nem ismeri el a ruszin etnikum és nyelv önállóságát, illetve létezését. Az ukrán nyelvészet Kárpátalja keleti szláv nyelvváltozatait nem kezeli ruszin nyelvként, hanem az ukrán nyelv nyelvjárásainak tekinti őket⁵³, a ruszinokat pedig az ukránok szubetnoszának, etnográfiai csoportjának.⁵⁴ Az ukrán akadémiai szféra meggyőződése szerint nincsenek tudományos érvek a ruszin nyelv önállósága mellett.⁵⁵ A *Bevezetés a szláv filológiába* című ukrán nyelvű felsőoktatási tankönyv szerzője szerint nyugati kutatók elfogult politikai érvekre alapozva terjesztik

⁵⁰ Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії...», 2003.

⁵¹ A törvény ratifikációját a következő hivatalos közlönyökben tették közzé: Урядовий кур'єр (2003.06.10., 105. szám), Голос України (2003.06.24., 115. szám), Офіційний вісник України (2003.06.27., 24. szám, 14. lap), Відомості Верховної Ради України (2003.07.25., 30. szám).

⁵² Ez könnyen ellenőrizhető itt: Languages to which the European Charter for Regional or Minority Languages applies. <https://rm.coe.int/languages-covered-en-rev2804/16809e4301> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

⁵³ Чучка Павло: Русинська мова. In: Русинівський В. – Тараненко О. (ред.): *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Видавництво „Українська енциклопедія” ім. П. Бажана, 2000. 526–527.; Німчук Василь: Закарпатський говір. In: Русинівський–Тараненко, 2000. 174–176.; Савойська Світлана: *Мовно-політичний сепаратизм як фактор дестабілізації єдності українського суспільства в умовах пострадянської трансформації*. Київ: ВЦ „Просвіта”, 2011. 285–286.

⁵⁴ Kuzio, Taras: The Rusyn question in Ukraine: Sorting out fact from fiction. *Canadian Review of Studies in Nationalism* XXXII (2005): 1–15.; Ільтьо І. В.: *Національний склад населення та його мовні ознаки (статистичний бюлетень)*. Ужгород: Закарпатське обласне управління статистики, 2003. 62.

⁵⁵ *Белей Любомир – Белей Лесь: Неорусинство у контексті сучасної України. Стратегічні пріоритети* 42(1), 2017. 57–61.; *Степико Михайло – Наконечний Вячеслав: Сучасне русинство: етнополітичний проєкт чи криза української національної ідентичності. Стратегічні пріоритети* 42(1), 2017. 39–46.; Віднянський Степан: Актуалізація «русинського питання» в Закарпатті та за його межами в контексті анексії Криму і війни на сході України. *Стратегічні пріоритети* 42(1), 2017. 8–17.

a ruszinnak mint önálló szláv nyelvnek a szeparatista ideológiáját.⁵⁶ S bár a 2012-es nyelvtörvény⁵⁷ a 18 ukrainai regionális és kisebbségi nyelv közé sorolta a ruszin nyelvet is, ezzel elismerve létezését, az Alkotmánybíróság 2018-ban hatályon kívül helyezte a törvényt.⁵⁸ A nyelvtörvény alkotmányosságát vizsgáló jogi eljárásban Pavlo Hricenko, az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia Ukrán Nyelv Intézetének igazgatója, a nyelvtudomány doktora szakértő tanúként szólalt meg és felelt az alkotmánybírák kérdéseire 2016. december 13-án. A szerepléséről készült 1 óra 14 perces videofelvétel megtekinthető az egyik legismertebb videomegosztó portálon. Hricenko az Ukrajna Alkotmánybírósága előtti meghallgatáson nyelvész szakértőként az alábbi kérdést kapta az egyik alkotmánybírótól:

„Tegnap részben ez a probléma már felmerült, pontosabban nem probléma, hanem tény, az objektív valóságban nem létező dolgok feltűnése a nyelvtörvényben, egészen pontosan a ruszin nyelv, a görög nyelv, a zsidó nyelv... Ön hogyan kommentálná, mivel állunk szemben ebben az adott esetben? Ez ostobaság, vagy ez kuriózum, vagy valami más, talán szándékosan vannak ott ezek a nyelvek, hogy káoszt vigyenek ebbe a problémába, a nyelvek használatába Ukrajnában? Az ön véleménye mint nyelvészé, mi?”⁵⁹

Az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia Ukrán Nyelv Intézetének igazgatójának szakértői válasza szerint a ruszin nyelv az amerikai Központi Hírszerző Ügynökség (CIA) célirányos tevékenységének következménye Kárpátalján. Amikor a Szovjetunió elkezdett szétesni, a CIA révén előkészített ruszin projektet Hricenko szerint Moszkva vette át, és az ukrán nemzet egységének megbontására használta fel. A politikai összeesküvés-elméletre bizonyítékokat ugyan nem hozott fel a tudós szakértő, ám a politikai spekulációkról hamarosan áttért a „nyelvészeti” érvekre a ruszin nyelvvel kapcsolatban. „Tiszta nyelvi vonatkozásban ez [mármint a ruszin nyelv] abszolút fikció, mert vannak kárpátaljai nyelvjárások, vannak lem-kó és más dialektusok, és itt nincs semmiféle ruszin” – szögezte le.

Az alkotmánybíró meg volt ugyan elégedve a nyelvész szakértővel, de azért pontosításra szólította fel. „Abszolút igaz, pontosabban én azt hallottam, amit hallani akartam, de szeretném pontosítani a válaszát. Tehát, az olyan nyelvek megjelenését a törvényben, mint a ruszin, értelmezhetjük úgy, mint Ukrajna területi egységének megbontását?” – tette fel az elfogulatlannak nehezen nevezhető kérdést az alkotmánybíró. A nyelvész szakértő határozott választ adott a bírónak: „Minden kétséget kizáróan.”

⁵⁶ Лучик Василь: *Вступ до слов'янської філології*. Київ: Видавничий центр „Академія”, 2008. 18.

⁵⁷ Закон України «Про засади державної мовної політики», 2012.

⁵⁸ Рішення, 2018.

⁵⁹ Виступ професора Павла Гриценка на засіданні Конституційного Суду України 13 грудня 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=qa1a4pqPfo4> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

Egy alkotmánybírónak nem feltétlenül kell és illik tudnia, hogy nincsenek mindent eldöntő tudományos szempontok és érvek annak a kérdésnek az eldöntésére, hogy létezik-e a ruszin nyelv, vagy sem. Az ukrán nyelvészet egyik jelentős képviselőjének viszont – aki tudományos szakértőként vett részt az alkotmánybíróági meghallgatáson – tudnia kell(ene) arról, hogy filológiai, nyelvészeti eszközökkel nem lehet érvelni sem a ruszin nyelv létezése mellett, sem ellene. Nincsenek ugyanis objektív nyelvtudományi szempontok annak eldöntéséhez, hogy valami önálló nyelv-e, vagy csupán egy másik nyelv nyelvjárása, hiszen ez „egyáltalán nem kizárólag nyelvészeti dolog”.⁶⁰

A Karta 1. cikke értelmében a „regionális vagy kisebbségi nyelvek” terminus „nem foglalja magába sem az állam hivatalos nyelvének/nyelveinek dialektusait, sem a bevándorlók nyelveit”. A nemzetközi dokumentumhoz csatolt értelmezés 32. bekezdése azonban azt is nyilvánvalóvá teszi, hogy a Karta nem foglal állást a nyelv *versus* nyelvjárás kérdés eldöntésében, amely gyakran szociálpszichológiai és politikai vetületekkel rendelkezik.⁶¹

Arra a kérdésre, hogy a fentiek után miért terjeszti ki Ukrajna a Karta 7. cikkelyét a ruszin nyelvre is, megtalálhatjuk a választ az ukrán kormány által a Karta alkalmazásáról benyújtott harmadik országjelentés 6. oldalán: a Szakértői Bizottság a második ukrán periodikus jelentés után felszólította Ukrajnát, hogy a következő jelentésében bővebben számoljon be a ruszin nyelv támogatása terén történekről.⁶² Kijev eleget is tesz a felszólításnak, ám – amint az országjelentés 6–8. oldalán látható – hosszasan magyarázza, hogy márpedig ilyen nyelv nincs is.

Mivel a ratifikációs törvény nem tesz semmilyen különbséget a hatálya alá vont többi 13 nyelv között, a törvényben vállalt védelmi szint egyes nyelvek helyzetének megfelelő, más nyelvek vonatkozásában azonban nyilvánvaló, hogy az ukrán állam olyan kötelezettségeket vállalt, amelyek jelentős mértékben alatta vannak az adott nyelvek (például az orosz, a magyar, a román) reális helyzetének.⁶³ Ez magában hordozza annak a lehetőségét, hogy Kijev arra a szintre szorítja vissza a regionális vagy kisebbségi nyelvek használatának jogait, melyet a Karta ratifikációja során vállalt az állam. A 2014 után alkalmazott ukrainai nyelvpolitika iránya arra mutat, hogy Kijev épp erre törekszik.

⁶⁰ Trudgill, Peter: A nyelvi kisebbségek Ausbau és Abstand szociolingvisztikája. In: Csernicskó István – Fedinec Csilla – Tarnóczy Mariann – Vančóné Kremmer Ildikó (szerk.): *Utazás a magyar nyelv körül*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2010. 129.

⁶¹ Explanatory Report to the European Charter for Regional or Minority Languages. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800cb5e5> (letöltés ideje: 2020. augusztus 13.)

⁶² Third Periodic Report of Ukraine on Implementation of the European Charter for Regional or Minority Languages (Submitted according to Article 15 of the Charter), 2016. <https://rm.coe.int/16806f0f08> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

⁶³ Brenzovics és tsai, 2020.

A Karta végrehajtása Ukrajnában

A Karta 16. cikke értelmében a Szakértői Bizottság rendszeres időközönként jelentéseket készít arról, hogyan alkalmazzák az egyes államok – köztük Ukrajna – a dokumentum rendelkezéseit saját területükön. Ezek a jelentések egyfajta objektív tükörként szolgálnak a nemzetközi és hazai fórumokon a kisebbségi jogok helyzetével kapcsolatban. Ezeknek a jelentéseknek a vizsgálata azért is tanulságos, mert „a nemzeti szabályozások nemzetközi szintű összevetésére nyújtanak módot, illetve az adott állam nyelvpolitikájáról pontosabb képet adnak, mint az aránylag könnyen módosítható belső jogszabályok”, illetve különösen azért, mert a Szakértői Bizottság a jelentések összeállítása során „nemcsak a jogszabályi háttérrel, hanem a jogszabályok tényleges érvényesítését is vizsgálta”.⁶⁴

A Karta ukrajnai alkalmazásáról Kijev 2007-ben nyújtotta be az első beszámolóját, melyet mindeddig három további követett; a Szakértői Bizottság három jelentést adott közre Ukrajna kapcsán, a legutóbbit 2017 márciusában. A Miniszterek Bizottsága szintén három ajánlást adott ki Ukrajna számára (2. táblázat).

2. táblázat. *A Karta ukrajnai alkalmazásának monitoringja*⁶⁵

	Első ciklus	Második ciklus	Harmadik ciklus	Negyedik ciklus
Országjelentés beérkezett	2007.08.02.	2012.01.06.	2016.01.12.	2019. 09. 04.
SZB jelentés elfogadása	2008.11.27.	2012.11.15.	2017.03.27.	
Az ET Miniszteri Bizottságának ajánlása	2010.07.07.	2014.01.15.	2018.12.12.	

A Karta implementációjáról a Szakértői Bizottság (SZB) által készített legutóbbi jelentés 2017. március 27-ei dátummal jelent meg.⁶⁶ Az összegzés 2. fejezete azt elemzi, hogyan teljesíti Ukrajna a Karta ratifikációs törvényében tett vállalásait azon nyelvek vonatkozásában, melyeket a dokumentum hatálya alá vont. A SZB az alábbi kategóriák szerint értékelte, hogy Ukrajna kormánya hogyan teljesítette a Karta ratifikációja során tett vállalásait:

(4): *Megvalósult*: A politikák, a jogszabályok és a gyakorlat megfelel a Karta követelményeinek.

⁶⁴ Szabómihály Gizella: A magyar nyelv használata a közigazgatásban a Magyarországgal szomszédos országokban. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *A magyar nyelv jelene és jövője*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2017. 300.

⁶⁵ Forrás: [https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/reports-and-recommendations?fbclid=IwAR3lg8e8EiNYyEwbZDVAIK7o2isF4C_OIZkZthdVH6467Gc5NHPs8ryuxvE#%2228993157%22:\[23\]](https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/reports-and-recommendations?fbclid=IwAR3lg8e8EiNYyEwbZDVAIK7o2isF4C_OIZkZthdVH6467Gc5NHPs8ryuxvE#%2228993157%22:[23]) (letöltés ideje: 2020. május 11.)

⁶⁶ Third report of the Committee, 2017. A továbbiakban: SZB2017.

3. táblázat. A Karta ratifikációja során vállalt kötelezettségek teljesítése Ukrajnában a SZB2017 független értékelése szerint (a Karta 7. cikke: Célok és elvek)

	1.a	1.b	1.c	1.d	1.e	1.f	1.g	1.h	1.i	2.	3.	4.
belarusz	4	4	1	1		1	1	3	3	4	3	3
bolgár	4	4	3	3		3	1	3	3	4	3	3
krími tatár	4	4		3		3	4	4		4	4	
gagauz	4	4	3	3		3	1	4	1	4	3	3
német	4	4	1	3		3	4	3	3	4	3	3
görög	4	4	1	3		3	4	3	3	4	3	3
magyar	4	3	3	3		3	3	4	3	4	3	3
moldáv	4	4	1	3		3	4	3	3	4	3	3
lengyel	4	4	3	3		3	4	3	3	4	3	3
román	4	4	3	3		3	1	4	3	4	3	3
orosz	4	4	3	4		4	4	4	4	4	3	3
szlovák	4	4	1	3		3	1	3	3	4	3	3
jiddis	4	4	1	1		3	1	3	1	4	3	3
karaim	4											
krimcsak	4											
cigány	4	4	1	3		1	1	1	1	4	3	3
ruszin	3	4	1	1		1	1	1	1	4	3	1

- (3): *Részben teljesült*: A politikák és a jogszabályok teljes egészében vagy részben megfelelnek a Karta rendelkezéseinek, de a kötelezettségvállalást csak részben hajtják végre a gyakorlatban.
- (2) *Formálisan teljesült*: A szakpolitikák és a jogszabályok összhangban vannak a Kartával, de a gyakorlatban nincsenek végrehajtva a vállalások.
- (1) *Nem teljesült*: A kötelezettség teljesítése érdekében a politika, a jog és a gyakorlat területén nem tettek lépéseket a hatóságok, vagy a Szakértői Bizottság több monitoring cikluson át sem kapott semmilyen információt azok végrehajtásáról.
- () *Nincs követelgetés*: A Szakértői Bizottság nem tudja megállapítani a kötelezettségvállalás teljesítését, mivel a hatóságok nem nyújtottak ehhez elegendő információt.

Az ukrán kormány által vállalt kötelezettségek teljesítését összesítő alábbi táblázatokban szereplő számok a Szakértői Bizottság értékelésének eredményeit mutatják be: ahol egy cellában a 4-es szám szerepel, az a vállalás *megvalósult*; ahol 3-as áll, az a tétel csak *részben teljesült*; a 2-es értékelés abba a cellába került, amely csupán *formálisan teljesült*; az 1-es minősítés azt jelenti, hogy ez a kötelezettség *nem teljesült*; ahol nem szerepel semmilyen szám, ott a Szakértői Bizottság (ilyen-olyan okból) nem tudta értékelni a vállalás gyakorlati megvalósulását.

4. táblázat. *A Karta ratifikációja során vállalt kötelezettségek teljesítése
Ukrajnában a SZB2017 független értékelése szerint
(a Karta 8. cikke: Oktatás)*

	1.a.iii	1.b.iv	1.c.iv	1.d.iv	1.e.iii	1.f.iii	1.g	1.h	1.i	2.
belarusz	1	1	1	1	4	1	1	1	1	1
bolgár	1	3	3	1	4	4	1	3	1	4
krími tatár	3	3	4	1	4	3		4	1	3
gagauz	1	3	3	1	4	1		3	4	1
német	3	3	3	1	4	4	1	3	1	1
görög	3	3	4	1	4	4		3	1	4
magyar	4	4	4	1	4	4	3	4	1	1
moldáv	3	4	4	1	4	4	1	3	4	1
lengyel	3	4	4	1	4	4	1	4	1	4
román	3	3	3	1	4	4	1	4	1	1
orosz	4	4	4	4	4	4		4	1	4
szlovák	4	3	3	1	4	1	1	3	1	1
jiddis	3	1	1	1	4	4		1	1	1

A Karta 7. cikke általános célokot és elveket fogalmaz meg a kisebbségi nyelvek kapcsán. Olyan vállalások szerepelnek benne, mint például az, hogy az állam megkönnyíti és/vagy bátorítja a regionális vagy kisebbségi nyelveknek a magánéletben és a közéletben, szóban és írásban való használatát. Amint a 3. táblázatban látható, korántsem szerepel minden cellában a 4-es (megvalósult) értékelés. Úgy tűnik, hogy a ruszin nyelv kivételével a kormányzat mindegyik nyelv vonatkozásában maximálisan teljesítette a 7. cikk 1. pont a. bekezdésében vállaltakat. Ha azonban megvizsgáljuk, hogy ez mindössze azt jelenti, hogy az állam „a kulturális gazdagság kifejezéseként” ismeri el a regionális vagy kisebbségi nyelveket, ez nem tűnik túl nagy teljesítménynek.

Az ukrán hivatalos álláspont szerint a 2019-es államnyelvi törvény 21. cikkében, a 2017-es oktatási törvény 7. cikkében és az általános középfokú oktatásról 2020-ban hozott jogszabály 5. cikkében megfogalmazott új jogi normák teljesen megfelelnek Ukrajna nemzetközi kötelezettségvállalásainak. Látszólag ez valóban így is van: Kijev biztosítja az anyanyelv megtanulásának a jogát, továbbá azt is, hogy a közoktatás valamennyi szintjén tantárgyként megjelenhet a kisebbségek anyanyelve. Valójában azonban (amint a 4. táblázatban is láthatjuk) Ukrajna nem teljesítette teljes mértékben a nemzetközi kötelezettségeit e téren már a 2017-es SZB jelentés készítése idején, vagyis a fent említett törvények elfogadása előtt sem, amikor még gond nélkül működhettek orosz, magyar, román tannyelvű iskolák az első osztálytól az érettségiig.

A Karta 9. cikke azokat a rendelkezéseket tartalmazza, amelyek az igazságszolgáltatás területén támogatják a kisebbségi nyelvek használatát. E téren egyebek

5. táblázat. *A Karta ratifikációja során vállalt kötelezettségek teljesítése Ukrajnában a SZB2017 független értékelése szerint (a Karta 9. cikke: Igazságszolgáltatás)*

	1.a.iii	1.b.iii	1.c.iii	2.c	3.
belarusz	1	1	1		1
bolgár	2	2	2		1
krími tatár	2	2	2		3
gagauz	2	2	2		1
német	1	1	1		1
görög	1	1	1		1
magyar	3	3	2		1
moldáv	1	1	1		1
lengyel	2	2	2		1
román	3	3	2		1
orosz	4	4	4	4	4
szlovák	2	2	2		1
jiddis	1	1	1		1

mellett azt vállalta 2003-ban Kijev, hogy megengedi „a regionális vagy kisebbségi nyelven készült dokumentumok és bizonyítékok benyújtását, ha szükséges, tolmácsok és fordítók segítségével”. Amint az 5. táblázat adataiból látszik, az ukrán állam az igazságszolgáltatás területén tett vállalásainak szinte egyáltalán nem tett eleget (kivételt csak az orosz nyelv jelent).

6. táblázat. *A Karta ratifikációja során vállalt kötelezettségek teljesítése Ukrajnában a SZB2017 független értékelése szerint (a Karta 10. cikke: Közigazgatási hatóságok és közszolgálati szervek)*

	2.a	2.c	2.d	2.e	2.f	2.g	4.c
belarusz	1	1	1	1	1	1	1
bolgár	2	1	1	1	1	1	1
krími tatár	2	1	1	1	1	1	1
gagauz	2	1	1	1	1	1	1
német	1	1	1	1	1	3	1
görög	1	1	1	1	1	1	1
magyar	3	1	1	1	3	3	1
moldáv	1	1	1	1	1	1	1
lengyel	2	1	1	1	1	1	1
román	3	1	1	1	1	3	1
orosz	4	4	4	4	4	3	
szlovák	3	1	1	1	1	1	1
jiddis	1	1	1	1	1	1	1

7. táblázat. *A Karta ratifikációja során vállalt kötelezettségek teljesítése
Ukrajnában a SZB2017 független értékelése szerint
(a Karta 11. cikke: Tömegtájékoztatási eszközök)*

	1.a.iii	1.b.ii	1.c.ii	1.d	1.e.i	1.g	2.	3.
belarusz	1	1	1	1	1	1	4	1
bolgár	3	1	1	1	4	1	4	1
krími tatár				1		1	4	1
gagauz	3	1	1	1	1	1	4	1
német	3	1	1	1	1	1	4	1
görög		1	1	1	1	1	4	1
magyar	3	4	4	1	4	3	4	1
moldáv	3	1	1	1	4	1	1	1
lengyel	3	4	1	4	4	1	4	1
román	3	3	1	1	4	3	4	1
orosz	4	4	4	4	4	4	4	3
szlovák	3	3	1	1	1	1	4	1
jiddis	1	1	1	1	1	1	1	1

A 6. táblázatban azt foglaltuk össze, hogyan látja a Szakértői Bizottság a kisebbségi nyelvek használatát a közigazgatásban és a közszolgálati szervek munkájában. A Karta 10. cikke vonatkozásában Kijev arra vállalt kötelezettséget, hogy például megengedik és/vagy bátorítják a regionális vagy kisebbségi nyelvek használatát a regionális vagy helyi közigazgatásban, és hogy e testületek „dokumentumaikat a regionális vagy kisebbségi nyelveken is közzétegyék”. A 6. táblázat nagyon kevés céljában láthatjuk a 4-es (megvalósult) értékelést; nagyon sok helyen áll viszont 1-es.

A Karta 11. cikke a tömegtájékoztatásban támogatja a kisebbségi nyelvek használatát. A 2019-ben elfogadott államnyelvi törvény, illetve a televízióban és rádióban kötelezően bevezetett államnyelvi kvóták tükrében érdemes megvizsgálni, hogy a 7. táblázatban is több az 1-es (nem teljesült) értékelés, mint a 4-es (megvalósult). Az ukrán kormányzat tehát e területen sem tudta vagy nem akarta maradéktalanul teljesíteni saját vállalásait és kötelezettségeit.

A 8. táblázat azt foglalja össze, hogy a 12. cikk vonatkozásában hogyan alkalmazza a Kartát Ukrajna a saját területén. Ez a cikk a kulturális életben és a kulturális intézményekben támogatja a kisebbségi nyelvek használatát. E területen is számos 1-est láthatunk a táblázatban.

A 9-10. táblázatban csupa 4-es (megvalósult) minősítés szerepel. E pont ratifikációja során Kijev azt vállalta, hogy megtiltja azt, hogy „a vállalatok belső szabályzataiba és a magánokiratokba, legalábbis amelyek az azonos nyelvet beszélők között jöttek létre, a regionális vagy kisebbségi nyelvek használatát kizáró vagy korlátozó Cikkék kerüljenek”. Figyelemre méltó azonban, hogy az 1.c

8. táblázat. *A Karta ratifikációja során vállalt kötelezettségek teljesítése Ukrajnában a SZB2017 független értékelése szerint (a Karta 12. cikke: Kulturális tevékenység és kulturális létesítmények)*

	1.a	1.b	1.c	1d	1.f	1.g	2.	3.
belarusz	4	3	1	4	3	3	1	1
bolgár	3	1	1	4	3	3	1	1
krími tatár	4	1	1	4	3	1	4	3
gagauz	3	1	1	1	3	1	1	1
német	3	1	1	4	4	1	1	
görög	3	1	1	3	3	1		1
magyar	4	1	3	4	3	4	1	1
moldáv	3	1	1	4	3	1	1	3
lengyel	4	1	3	4	4	4	4	3
román	4	1	1	4	3	3	1	3
orosz	4	4	4	4	4		4	
szlovák	4	1	1	4	3	1	1	1
jiddis	3	1	1	1	4	1	1	1

pont gyakorlati alkalmazásáról semmilyen érdemi információval nem rendelkezik a Szakértői Bizottság. A Karta 13. cikkének ez a bekezdése arra kötelezi az államokat, hogy lépjenek fel „az olyan gyakorlattal szemben, mely elbátorítanáit

9-10. táblázat. *A Karta ratifikációja során vállalt kötelezettségek teljesítése Ukrajnában a SZB2017 független értékelése szerint (a Karta 13. cikke: Gazdasági és társadalmi élet; 14. cikke: Határokon túli cserekapcsolatok)*

	Karta 13. cikke: Gazdasági és társadalmi élet		Karta 14. cikke: Határokon túli cserekapcsolatok	
	1.b	1.c	a	b
belarusz	4		4	4
bolgár	4		4	3
krími tatár	4		3	
gagauz	4		1	1
német	4		4	
görög	4		4	4
magyar	4		4	4
moldáv	4		4	4
lengyel	4		4	4
román	4		4	4
orosz	4		4	4
szlovák	4		4	4
jiddis	4		1	1

a regionális vagy kisebbségi nyelveknek a gazdasági vagy társadalmi tevékenységek keretei között történő használatától”.⁶⁷

Végül a Karta 14. cikke a határon túli cserekapcsolatokra vonatkozó passzusait tartalmazza. Amint a 9-10. táblázatban látható, e téren Ukrajna viszonylag jól teljesített.

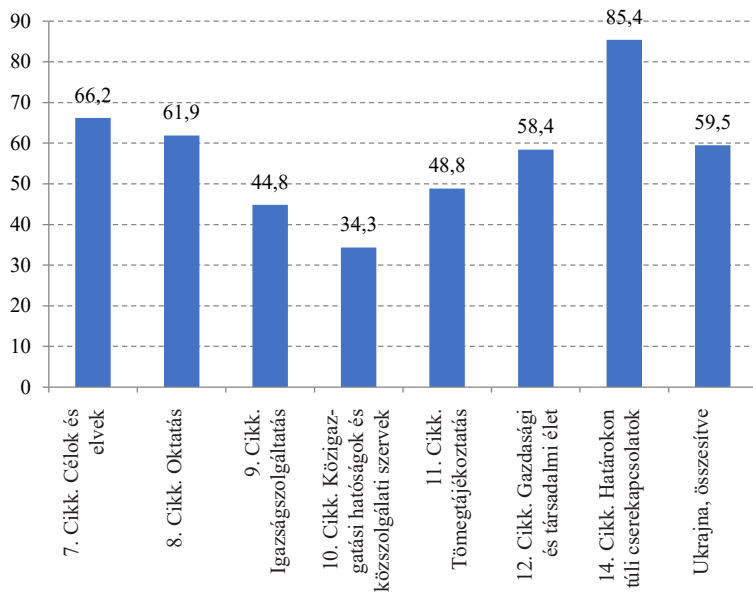
A Karta vállalásainak teljesítése: összefoglalás

Ha a 3–10. táblázatban szereplő számokat (mint az iskolában) osztályzatokként kezeljük, megvizsgálhatjuk, hogyan értékelte a Szakértői Bizottság Ukrajna vállalt kötelezettségeinek teljesítését. Amennyiben az ukrán kormányzat a Karta ratifikálásával vállalt minden kötelezettségének maximálisan eleget tett volna, akkor a fenti táblázatok minden cellájában 4-esnek kellene állnia. Jól látható azonban, hogy ez nem így van. A Szakértői Bizottság értékelését pontszámoknak tekintve kiderül, hogy Ukrajna a legnagyobb mértékben a Karta 14. (85,4%), 7. (66,2%), 8. (61,9%) és 12. (58,4%) cikke vonatkozásában teljesítette vállalt kötelezettségeit. A kijevi kormányzat a legkevésbé a Karta 9. (44,8%), 10. (34,3%) és 11. (48,8%) cikke esetében tett eleget a nemzetközi vállalásainak. A (13. cikk kivételével) a Karta összes megvizsgált cikkét figyelembe véve Ukrajna összesítésben 59,5%-ban teljesítette a gyakorlatban a nemzetközi dokumentum ratifikációjával vállalt kötelezettségeit (2. ábra). (A maximálisan megszerezhető pontok, vagyis a 100% akkor szerepelne az ábrán, ha minden pontszámot tartalmazó cellában 4-es érték lenne).

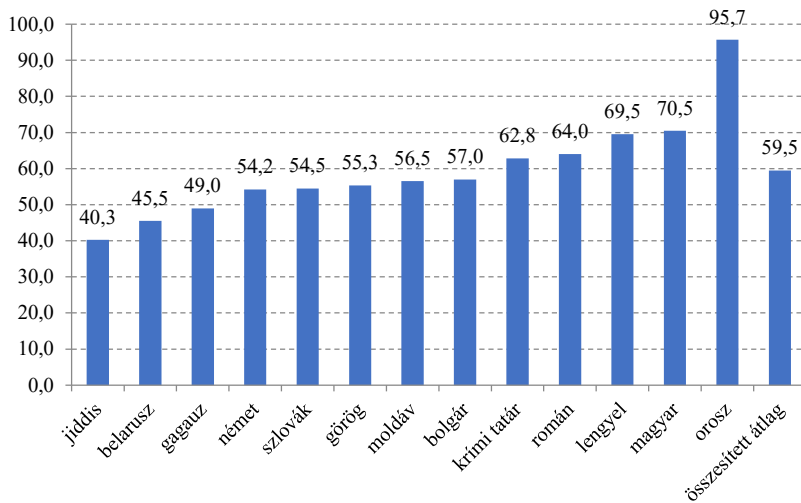
Ha a fentiekben alkalmazott módszer alapján azt vizsgáljuk meg, hogy a Karta védelme alá vont nyelvek vonatkozásában hogyan teljesítette Ukrajna a nemzetközi kötelezettségeit, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy az orosz nyelv vonatkozásában kiemelkedő arányban, 95,7%-ban tett eleget Ukrajna a Karta ratifikálása során vállalt kötelezettségeinek. 60%-ot meghaladó arányban teljesítette Kijev a vállalásait a magyar, a lengyel, a román és a krími tatár nyelv vonatkozásában, a legkevésbé pedig a jiddis, a belarusz és a gagauz nyelv kapcsán, hisz itt még az 50 százaléknál is alacsonyabb eredmény született (3. ábra).

A pontszámok alapján átlagokat számolva láthatóvá válik, hogy a Karta 14. és 7. cikke kapcsán vállalt kötelezettségeit Ukrajna *részben teljesítette*; a 8. cikk esetében közelebb van a kormány a *részben teljesítette* minősítéshez, mint a *formálisan teljesítette* értékeléshez. A 12., a 11. és a 9. cikk esetében az átlagérték a *formálisan teljesítette* a kötelezettségeit értékhez van a legközelebb, ami a Szakértői Bizottság jelentése alapján azt jelenti, hogy „a szakpolitikák és a jogszabályok összhangban vannak a Kartával, de a gyakorlatban nincsenek végrehajtva a vállalások”. A 10.

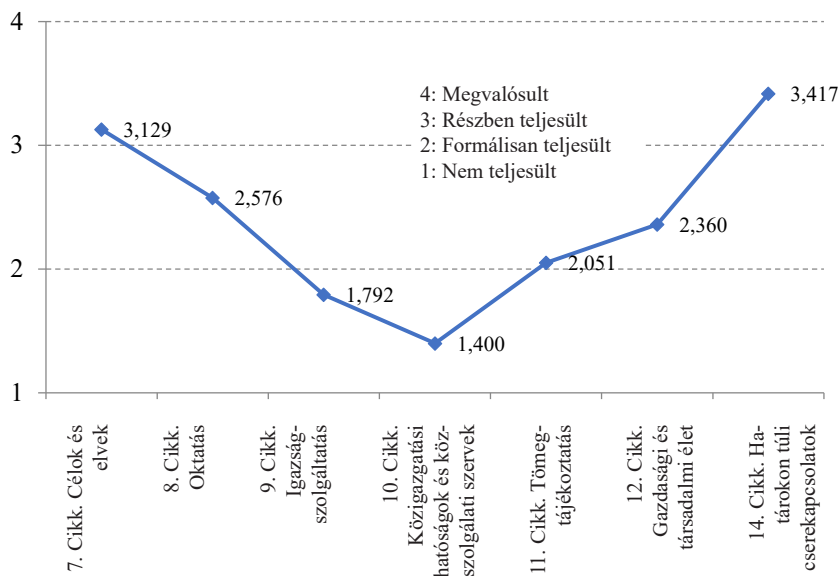
⁶⁷ Mivel a 13. cikk két bekezdésének alkalmazása helyett csupán egy pont teljesítéséről kaptunk információkat, a tanulmányunk következő alpontjában készített összesítés során ennek a cikknek a teljesítését nem vesszük figyelembe.

2. ábra. A Karta ratifikálásával vállalt kötelezettségek teljesítésének százalékos aránya a Szakértői Bizottság értékelése alapján Ukrajnában a Karta cikkei szerint

3. ábra. A Karta ratifikálásával vállalt kötelezettségek teljesítésének százalékos aránya a SZB2017 értékelése alapján Ukrajnában nyelvek szerint

4. ábra. A Karta ratifikálásával vállalt kötelezettségek teljesítésének átlagértékei a SZB2017 értékelése alapján Ukrajnában a Karta cikkei szerint

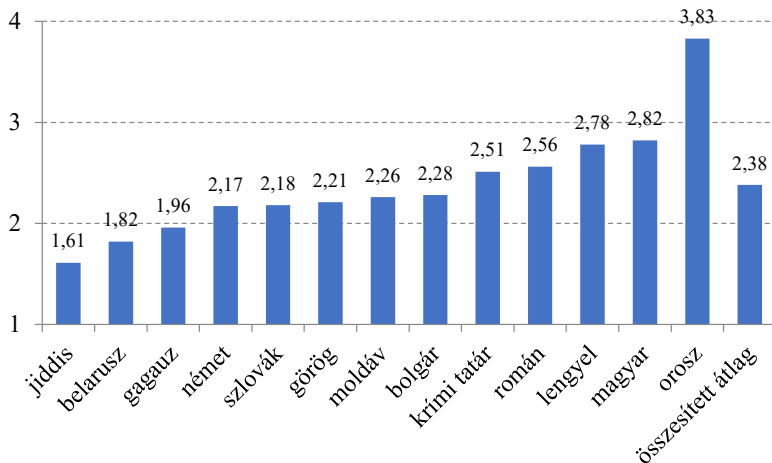
cikk kapcsán tett vállalásainak Ukrajna gyakorlatilag nem tett eleget, hiszen az átlagérték a *nem teljesítette* kötelezettségeit értékhez áll a legközelebb, ami azt jelenti, hogy „a kötelezettség teljesítése érdekében a politika, a jog és a gyakorlat területén nem tettek lépéseket a hatóságok, vagy a Szakértői Bizottság több monitoring cikluson át sem kapott semmilyen információt azok végrehajtásáról” (4. ábra).

A 4. ábrán látható átlagértékeket iskolai osztályzatként kezelve (és a matematikai szabályok szerint kerekítve) azt találjuk, hogy a Szakértői Bizottság 2017-es jelentése alapján Ukrajna képzeletbeli bizonyítványába tehát három 3-as, három 2-es és egy 1-es osztályzat került, s ez 2-es átlagot jelent. A Szakértői Bizottság által használt szempontok alapján szöveges értékeléssel ez azt jelenti: „A szakpolitikák és a jogszabályok összhangban vannak a Kartával, *de a gyakorlatban nincsenek végrehajtva a vállalások*”.

Ha az egyes nyelvek vonatkozásában vizsgáljuk meg a Karta egyes cikkeinek teljesítése során kapott átlagpontoszámokat, akkor azt találjuk, hogy az orosz nyelv vonatkozásában a kijevi kormányzat gyakorlatilag a Karta valamennyi cikkét teljesítette, miközben a többi nyelvre ez nem jellemző (11. táblázat és 5. ábra).

11. táblázat. A Karta ratifikálásával vállalt kötelezettségek teljesítésének átlagértékei a SZB2017 értékelése alapján Ukrajnában a Karta cikkei szerint, nyelvek szerinti bontásban

	7. cikk. Célok és elvek	8. cikk. Oktatás	9. cikk. Igazságszolgáltatás	10. cikk. Közigazgatási hatóságok és közszolgálati szervek	11. cikk. Tömeg-tájékoztatás	12. cikk. Gazdasági és társadalmi élet	14. cikk. Határon átnyúló cserekapcsolatok
Belarusz	2,5	1,3	1,0	1,0	1,4	2,5	4,0
Bolgár	3,1	2,5	1,8	1,1	2,0	2,1	3,5
Krími tatár	3,6	2,9	2,3	1,1	1,8	2,6	3,0
Gagauz	3,0	2,3	1,8	1,1	1,6	1,5	1,0
Német	3,2	2,4	1,0	1,3	1,6	2,1	4,0
Görög	3,2	3,0	1,0	1,0	1,4	1,9	4,0
Magyar	3,3	3,0	2,3	1,9	3,0	2,6	4,0
Moldáv	3,2	2,9	1,0	1,0	1,6	2,1	4,0
Lengyel	3,4	3,0	1,8	1,1	2,8	3,4	4,0
Román	3,2	2,5	2,3	1,6	2,5	2,5	4,0
Orosz	3,7	3,7	4,0	3,8	3,9	4,0	4,0
Szlovák	2,9	2,2	1,8	1,3	1,9	2,0	4,0
Jiddis	2,5	1,9	1,0	1,0	1,0	1,6	1,0

5. ábra. A Karta ratifikálásával vállalt kötelezettségek teljesítésének átlagértékei a SZB2017 értékelése alapján Ukrajnában nyelvek szerint

Az ukrajnai értékek nemzetközi összevetésben

A fenti összefoglalásból kitűnik tehát, hogy Ukrajna csak részben hajtja végre azokat a vállalásokat, amelyeket a Karta ratifikációja során tett. Felmerül azonban kérdés, hogy vajon más államok hogy állnak saját kötelezettségeik teljesítésével. Mivel a Szakértői Bizottság a Kartát ratifikáló összes állam vonatkozásában a fent ismertetett módon végez elemzést, a SZB jelentései módot adnak a nemzetközi összevetésre.⁶⁸ Terjedelmi korlátok miatt arra nem vállalkozhatunk, hogy a Kartát ratifikáló összes államra vonatkozó jelentéseket megvizsgáljuk. Az alábbiakban azt mutatjuk be röviden, hogy Ukrajna mellett három további, jelentős magyar kisebbséggel rendelkező állam: Románia, Szlovákia és Szerbia hogyan teljesítette a Szakértői Bizottság jelentései alapján a magyar nyelv védelme kapcsán vállalt kötelezettségeit a Karta 8. cikke vonatkozásában. A 12. táblázatban azt foglaltuk össze, hogy az említett három állam és Ukrajna milyen vállalásokat tett a Karta ratifikálása során a magyar nyelvnek az oktatásban való használatát illetően.

12. táblázat. *Románia, Szlovákia, Szerbia és Ukrajna vállalásai a Karta 8., az oktatásról szóló cikke területén a magyar nyelvvel kapcsolatban*⁶⁹

1. pont	Románia	Szlovákia	Szerbia	Ukrajna
a) iskola-előkészítő oktatás	i	i	iii	iii
b) általános iskolai oktatás	i	i	iv	iv
c) középiskolai oktatás	i	i	iv	iv
d) szakközépiskolai és szakmunkásképzés	i	i	iv	iv
e) felsőoktatás	i	i	iii	iii
f) felnőttoktatás és továbbképzés	i	i	iii	iii
g) a kisebbség történelmének, kultúrájának oktatása	+	+	+	+
h) kisebbségi nyelven oktató pedagógusok továbbképzése	+	+		+
i) a kisebbségi nyelvű oktatás felügyelő és tanácsadó szervének létrehozása	+	+		+
2. pont: igény szerint a településterületen kívül is megszervezik a kisebbségi nyelven az oktatást	+			+

⁶⁸ Szabómihály, 2017, 300.

⁶⁹ Saját szerkesztés, alapja: Reservations and Declarations for Treaty No.148 – European Charter for Regional or Minority Languages. https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/148/declarations?p_auth=adpW1NPI. Az üresen hagyott cella itt azt jelzi, hogy az adott állam ennek a bekezdésben/pontnak az alkalmazását nem vállalta.

Láthatjuk, hogy az egyes államok különböző kötelezettségeket vállaltak. Szembetűnő például, hogy Szlovákia és Románia – ahol az óvodától az egyetemig terjedő magyar nyelvű oktatási intézményrendszer működik – a legmagasabb szintű vállalásokat tette, hiszen e két ország vállalta, hogy biztosítja a magyar nyelven folyó oktatást az óvodától az egyetemig. Ukrajna és Szerbia ezzel szemben – annak ellenére, hogy e két ország magyarsága is fejlett anyanyelvű oktatási hálózattal rendelkezik – meglehetősen alacsony szintű kötelezettségeket vállalt. E két utóbbi ország csupán arra kötelezte el magát, hogy a magyar nyelv tantárgyként szerepelhet az oktatási rendszerben, arra azonban már nem, hogy oktatási nyelvként, tannyelvként is.⁷⁰

13. táblázat. *Mennyiben felelnek meg az egyes államok a Karta 8. cikke kapcsán tett saját vállalásainak a magyar nyelv vonatkozásában?*
(A Szakértői Bizottság hivatalos jelentései alapján)

1. pont	Románia	Szlovákia	Szerbia	Ukrajna
a) iskola-előkészítő oktatás	4	4	4	4
b) általános iskolai oktatás	4	4	4	4
c) középiskolai oktatás	4	4	4	4
d) szakközépiskolai és szakmunkásképzés	3	3	4	1
e) felsőoktatás	4	4	4	4
f) felnőttoktatás és továbbképzés	3	3	3	4
g) a kisebbség történelmének, kultúrájának oktatása	3		3	3
h) kisebbségi nyelven oktató pedagógusok továbbképzése	3	4	–	4
i) a kisebbségi nyelvű oktatás felügyelő és tanácsadó szervének létrehozása	0	3	–	1
2. pont: igény szerint a településterületen kívül is megszervezik a kisebbségi nyelven az oktatást	4	–	–	1

A Szakértői Bizottság Románia vonatkozásában 2017-ben,⁷¹ Szerbia kapcsán 2018-ban,⁷² Szlovákiára vonatkozóan pedig 2019-ben⁷³ adta ki azt a legutóbbi jelentését, melyben a Karta alkalmazását értékeli. A 13. táblázatban azt mutatjuk be, hogy a fent említett jelentésiben hogyan értékelt a fent említett négyfokozatú

⁷⁰ Csernicskó István: Nyelvpolitika határok nélkül. *Magyar Tudomány*, 181(2), 2020. 164–176.

⁷¹ Second report of the Committee of Experts in respect of Romania. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016807766d3

⁷² Fourth report of the Committee of Experts in respect of Serbia. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016808ea872

⁷³ Fifth report of the Committee of Experts in respect of the Slovak Republic. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016809712a4

skála alapján az SZB a magyar nyelv oktatásban való használata kapcsán tett vállalásait Romániában, Szlovákiában, Szerbiában és Ukrajnában.

Amint a 13. táblázatban látjuk, a Szakértői Bizottság legutóbbi jelentései szerint mind a négy állam teljesítette a magyar nyelv kapcsán az oktatás területén vállalt kötelezettségeit, ám egyetlen államnál sincs mindegyik pont mellett a 4-es pontszám. 1-es (vagyis: nem teljesült) minősítést csak Ukrajnánál találunk, mégpedig három cellában is. S ha ehhez hozzátesszük, hogy az ukrajnai jelentés a kisebbségek nyelvén folyó oktatást visszaszorító jogszabályok (a 2017. október 5-ei oktatási keretörvény, a 2019. április 25-ei államnyelvi törvény, valamint a 2020. január 16-án az általános középfokú oktatásról szóló törvény) elfogadása és hatályba lépése előtt készült, akkor valószínűsíthető, hogy a későbbiekben Kijev még kevésbé tud e téren megfelelni a saját maga vállalta kötelezettségeinek.

Következtetések

A Szakértői Bizottság által a Karta ukrajnai alkalmazásáról kiadott 2017-es jelentés alapján megállapíthatjuk, hogy Ukrajna nem tesz eleget azoknak a vállalásainak, melyeket a Karta ratifikációjával vállalt. Jelentős különbségek vannak a tekintetben, hogy az egyes nyelvek kapcsán milyen mértékben áll közel az ukrán kormányzat a kötelezettségei teljesítéséhez, és szignifikáns eltérések vannak a Karta egyes cikkeinek alkalmazása terén is.

A Karta ukrajnai alkalmazása kapcsán megállapíthatjuk, hogy „a papíron létező nyelvi emberi jogok csak az első lépést jelentik, és kicsi a jelentőségük, ha nem megfelelően alkalmazzák őket”.⁷⁴ Elemzésünk azt is alátámasztja, hogy „a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartájának végrehajtásával kapcsolatos dokumentumok azt mutatják, hogy nemcsak a jogi szabályozás hiányos a vizsgált államokban: talán még nagyobb gond, hogy a hatályos jogszabályok végrehajtása és érvényesíthetősége is akadozik”.⁷⁵ Egy 2010-ben készült, a Magyarországgal szomszédos államokban élő magyar közösségek nyelvi helyzetét áttekintő elemzés szerint „mind a kisebbségi magyar pártok, mind a magyarországi kormányzat (pártállástól függetlenül) arra törekednek, hogy az érintett államok legalább a nemzetközi szerződésekben vállalt szinten biztosítsák a nyelvi jogokat. Ezen túl azonban célként a hasonló nagyságú és hasonló helyzetben levő nyugat-európai őshonos kisebbségek (pl. a finnországi svédek vagy a dél-tiroli németek) által elért státusz fogalmazódik meg. Tehát az, hogy a magyar nyelv az adott államban

⁷⁴ Skutnabb-Kangas, Tove – Phillipson, Robert. Introduction to Volume II. In: Skutnabb-Kangas, Tove – Phillipson, Robert (eds.): *Language Rights*. Vol. 2., New York: Routledge, 2016. 12.

⁷⁵ Szabó Mihály, 2017, 299.

legalább regionális szintű hivatalos nyelv legyen”.⁷⁶ A fentiek alapján egyértelműen látható, hogy Ukrajnában ettől meglehetősen távol állunk.

Mindenképpen ki kell emelnünk, hogy a Szakértői Bizottság elemzése még az ukrainai oktatási törvény 2017. októberi, az államnyelvi törvény 2019. áprilisi és a közoktatási törvény 2020. januári elfogadása *előtt* készült. A független nemzetközi testület értékelése alapján jól látható, hogy Ukrajna már 2017-ben (tehát jóval az említett jogszabályok elfogadása előtt) sem teljesítette a nemzetközi kötelezettségeit a kisebbségi nyelvek használatára vonatkozó jogok érvényesítése területén. Az említett törvények rendelkezései kiemelten érintik azokat a területeket, amelyeket a Karta szabályoz. Ez pedig azt jelenti, hogy ezeknek az utóbbi években hozott törvényeknek az elfogadásával és alkalmazásával Ukrajna nem képes és nem is akarja teljesíteni a Karta ratifikációjával az európai integráció érdekében önként vállalt nemzetközi kötelezettségeit.

Mivel Ukrajna nem teljesíti az ET tagsággal és a Karta ratifikálásával vállalt nemzetközi kötelezettségeit a kisebbségi nyelvek támogatása területén, ez – annak ellenére, hogy ennek elősegítése az alkotmányba foglalt kötelezettsége az államelnöknek, a kormánynak és a parlamentnek is – hátráltathatja az ország európai integrációját.

Tudjuk persze, hogy a nemzetközi jogban kevés a kötelező érvényű pozitív jog a kisebbségek nyelvhasználatára, különösen az anyanyelvi oktatásukra vonatkozóan,⁷⁷ és a Karta „szankcionáló mechanizmusok nélküli” szerződés.⁷⁸ Ukrajnának a Karta ratifikációjával tett vállalásaival azonban nem egyeztethető össze az a nyelvpolitika, amely – a kisebbségek ez irányú igénye ellenére – szűkíti a kisebbségek nyelvi jogait. Egy független európai testület, az Európa Tanács Szakértői Bizottsága jelentése alapján nyilvánvaló, hogy Ukrajna új nyelvpolitikai irányvonala nem kompatibilis az ország nemzetközi kötelezettségeivel. Ez akkor is így lesz, ha esetleg a nemzetközi testületek (az ET, az EU, a NATO, az ENSZ, az EBESZ stb.) szemet hunynak, és nem firtatják ezt a kérdést: ettől még Ukrajna ugyanúgy nem

⁷⁶ Csernicskó István – Szabómihály Gizella: Hátrányból előnyt: a magyar nyelvpolitika és nyelvtervezés kihívásairól. In: Bitskey Botond (szerk.): *Határon túli magyarság a 21. században: konferencia-sorozat a Sándor-palotában 2006–2008*. Budapest: Köztársasági Elnöki Hivatal, 2010. 188.

⁷⁷ Erről lásd pl.: De Varennes, Fernand – Kuzborska, Elżbieta: *Minority Language Rights and Standards: Definitions and Applications at the Supranational Level*. In: Gabrielle Hogan-Brun – Bernadette O’Rourke (eds.): *The Palgrave Handbook of Minority Languages and Communities*. London: Palgrave Macmillan, 2019. 21–72.; Skutnabb-Kangas, Tove: *Language Rights and Bilingual Education*. In: García, Ofelia – Lin, Angel M.Y. – May, Stephen (eds.): *Encyclopedia of Language and Education*, 3rd edition. General ed. Stephen May. Volume 5: *Bilingual and Multilingual Education*, 2017. 51–63.

⁷⁸ Vizi Balázs: *A kisebbségi jogok védelmének európai szintere napjainkban: normatív rezsim és politikai diskurzus. Pro Minoritate*, 2018 Nyár, 4.

fog megfelelni a vállalt európai normáknak.⁷⁹ Ha azonban így lesz, akkor ez azt jelenti, hogy a nemzetközi szervezetek ezzel asszisztálnak a nemzeti kisebbségek nyelvi jogainak visszaszorításához. Ez pedig arra teremthet precedenst, hogy a kisebbségek korábban szerzett, az állampolgárságuk szerinti állam jogrendszerében biztosított jogai bármikor szűkíthetők. A homogén nemzetállamot építő államok – az ukrán példán felbátorodva – hasonló lépésekre szánhatják magukat, s ezzel az újabb konfliktusok elkerülhetetlenné válnak. Ezeknek a feszültségeknek a kialakulásában pedig azok a nemzetközi szervezetek, amelyek most tétlenül nézik, ahogyan Ukrajna fokozatosan vonja vissza a nemzeti kisebbségek nyelvhasználati jogait, egyértelműen aktív közreműködők lesznek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Additional protocol on the rights of minorities to the European Convention on Human Rights. Recommendation 1201, 1993. <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-en.asp?FileID=15235&lang=en> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Bowring, Bill – Antonovych, Miroslava: Ukraine’s long and winding road to the European Charter for Regional and Minority Languages, In: *The European Charter for Regional and Minority Languages: Legal Challenges and Opportunities*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2008. 157–182.
- Brenzovics László – Zubánics László – Orosz Ildikó – Tóth Mihály – Darcsi Karolina – Csernicskó István: *A nyelvi jogok folyamatos szűkítése Ukrajnában*. Beregszász–Ungvár: KMKSZ, 2020.
- Committee of Experts of the European Charter for Regional or Minority Languages. <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/committee-of-experts> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Committee of Experts’ evaluation report, 2010. http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/EvaluationReports/UkraineECRML1_en.pdf (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Constitution of the Republic of Moldova, 1994. <http://www.presedinte.md/titulul1> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Csernicskó, István: The European Charter for Regional or Minority Languages by Ukraine. *Acta Academiae Beregsasiensis*, XII(2), 2013. 127–145.
- Csernicskó István: Nyelvpolitika határok nélkül. *Magyar Tudomány*, 181(2), 2020. 164–176.

⁷⁹ Fiala-Butora János: The Controversy Over Ukraine’s New Law on Education: Conflict Prevention and Minority Rights Protection as Divergent Objectives? *European Yearbook of Minority Issues Online*, Volume 17, 2020. 233–261.

- Csernicskó István – Molnár József: Valós és/vagy konstruált valóság az ukrajnai népszámlálásokban. *Regio* 23(3), 2015. 46–79.
- Csernicskó István – Szabó Mihály Gizella: Hátrányból előnyt: a magyar nyelvpolitika és nyelvtervezés kihívásairól. In: Bitskey Botond (szerk.): *Határon túli magyarság a 21. században: konferencia-sorozat a Sándor-palotában 2006–2008*. Budapest: Köztársasági Elnöki Hivatal, 2010. 167–198.
- Database for the European Charter for Regional or Minority Languages. Hungarian Translation of the Charter, 1999. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806d356b> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- De Varennes, Fernand – Kuzborska, Elżbieta: Minority Language Rights and Standards: Definitions and Applications at the Supranational Level. In: Gabrielle Hogan-Brun – Bernadette O’Rourke (eds.): *The Palgrave Handbook of Minority Languages and Communities*. London: Palgrave Macmillan, 2019. 21–72.
- Dunai, Marton: Hungary to block Ukraine’s NATO membership over language law. Reuters, December 4, 2019, <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-nato-hungary/hungary-to-block-ukraines-nato-membership-over-language-law-idUSKBN1Y823N> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Education Law of Ukraine: Why is Article 7 Wrong?, 2017. <https://kmksz.com.ua/wp-content/uploads/2017/11/Why-is-wrong-the-Law-of-Education.pdf> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- European Charter for Regional or Minority Languages, 1992. <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/text-of-the-charter> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission). Ukraine. Opinion on the Law on Supporting the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language. CDL-AD(2019)032. Opinion No. 960/2019. Strasbourg, 9 December 2019. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)032-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)032-e) (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Fiala-Butora János: The Controversy Over Ukraine’s New Law on Education: Conflict Prevention and Minority Rights Protection as Divergent Objectives? *European Yearbook of Minority Issues Online*, Volume 17, 2020. 233–261.
- Four Language Laws of Ukraine: Continuous Limitation of Language Rights (1989–2019), 2019. http://hodinkaintezet.uz.ua/wp-content/uploads/2019/05/HANYK_brossura.pdf (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Framework Convention for the Protection of National Minorities, 1995. <https://www.coe.int/en/web/minorities/text-of-the-convention> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Heltai János Imre: Dinamika és komplexitás román etnikai és nyelvi (ön)definícióiban. *Magyar Nyelv* 116(1), 2020. 49–54.

- Istrate, Dominik: Hungary continues to block Ukraine-NATO talks despite supporting Kyiv's NATO bid. *Emerging Europe*, November 29, 2019, <https://emerging-europe.com/news/hungary-continues-to-block-ukraine-nato-talks-despite-supporting-kyivs-nato-bid/> (letöltés ideje: 2020. május 11.).
- Kardos Gábor: Mérlegen a Nyelvi Charta. *Kisebbségi Szemle* 3, 2017. 33–41.
- Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről, 1995 <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800c1308> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Kuzio, Taras: The Rusyn question in Ukraine: Sorting out fact from fiction. *Canadian Review of Studies in Nationalism* XXXII, 2005. 1–15.
- Languages to which the European Charter for Regional or Minority Languages applies. <https://rm.coe.int/languages-covered-en-rev2804/16809e4301> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Markovskiy, Volodymyr – Demkiv, Roman – Shevczenko, Vyacheslav: Ukrajna nyelvpolitikájának alakulása az őshonos népek és nemzeti kisebbségek anyanyelvi oktatása területén. *Regio*, 26(3), 2018. 69–104.
- Marushiakova, Elena – Popov, Vesselin: Identity and Language of the Roma (Gypsies) in Central and Eastern Europe. In: T. Kamusella – M. Nomachi – C. Gibson (eds.): *The Palgrave Handbook of Slavic Languages, Identities and Borders*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan UK, 2016. 26–54.
- Opinion 190 (1995). Application by Ukraine for membership of the Council of Europe. <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=13929&lang=en> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Opinion on the Provisions of the Law on Education of 5 September 2017 which Concern the use of the State Language and Minority and other languages in education. Adopted by the Venice Commission at its 113th Plenary Session (8-9 December 2017). Strasbourg (Fr), Dec. 2017, 11. 25 p. Opinion no. 902/2017 CDL-AD (2017) 030. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2017\)030-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)030-e) (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Skutnabb-Kangas, Tove – Phillipson, Robert. Introduction to Volume II. In: Skutnabb-Kangas, Tove – Phillipson, Robert (eds.): *Language Rights*. Vol. 2., New York: Routledge, 2016. 1–21.
- Skutnabb-Kangas, Tove: Language Rights and Bilingual Education. In: García, Ofelia – Lin, Angel M.Y. – May, Stephen (eds.): *Encyclopedia of Language and Education*, 3rd edition. General ed. Stephen May. Volume 5: Bilingual and Multilingual Education, 2017. 51–63.
- States Parties to the European Charter for Regional or Minority Languages and their regional or minority languages. <https://rm.coe.int/states-parties-to-the-european-charter-for-regional-or-minority-langua/168077098c> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

- Szabómihály Gizella: A magyar nyelv használata a közigazgatásban a Magyarországgal szomszédos országokban. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *A magyar nyelv jelene és jövője*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2017. 299–320.
- Szalai Andrea: A cigány kisebbség nyelvei: szociolingvisztikai aspektusok. In: Orsós Anna (szerk.): *A romológia alapjai*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 2015. 117–150.
- The Continuous Restriction of Language Right sin Ukraine, 2020. http://hodinkaintezet.uz.ua/wp-content/uploads/2020/01/Strasbourg_2020-ENG.pdf (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- The Fourth Periodic Report Provided by Ukraine on Implementation of the European Charter for Regional or Minority Languages (it is provided in accordance with the Article 15 of the Charter), 2019. <https://rm.coe.int/ukrainep4-en/1680972f17> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Third Periodic Report of Ukraine on Implementation of the European Charter for Regional or Minority Languages (Submitted according to Article 15 of the Charter), 2016. <https://rm.coe.int/16806f0f08> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Third report of the Committee of Experts in respect of Ukraine, 2017. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168073cdfa (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- This will be painful for Ukraine. September 26, 2017, <https://www.kormany.hu/en/ministry-of-foreign-affairs-and-trade/news/this-will-be-painful-for-ukraine> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Toronchuk, Ivan – Markovskiy, Volodymyr: The Implementation of the Venice Commission recommendations on the provision of the minorities language rights in the Ukrainian legislation. *European Journal of Law and Public Administration*, Volume 5, Issue 1, 2018. 54–69.
- Trudgill, Peter: A nyelvi kisebbségek Ausbau és Abstand szociolingvisztikája. In: Csernicskó István – Fedinec Csilla – Tarnóczy Mariann – Vančóné Kremmer Ildikó (szerk.): *Utazás a magyar nyelv körül*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2010. 129–134.
- Ukraine’s Law on Education from the point of view of the Hungarian Minority in Transcarpathia, 2017. <https://kmksz.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/brossura.pdf> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Ukrajna hátba szúrta Magyarországot oktatási törvényének módosításával, 2017. <https://www.kormany.hu/hu/kulgaszdasagi-es-kulugyminiszterium/hirek/ukrajna-hatba-szurta-magyarorszagot-oktatasi-torvenyenek-modositasaval> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Vizi Balázs: A kisebbségi jogok védelmének európai színtere napjainkban: normatív rezsim és politikai diskurzus. *Pro Minoritate*, 2018 Nyár, 3–14.

- Белей Любомир – Белей Лесь*: Неорусинство у контексті сучасної України. Стратегічні пріоритети 42(1), 2017. 57–61.
- Бестерс-Дільгер Юліане: Нація та мова після 1991 р. – українська та російська в мовному конфлікті. In: *Україна. Процеси націотворення*. Київ: Видавництво „К.І.С.”, 2011. 352–364.
- Висновок N 190 (1995) Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо заявки України на вступ до Ради Європи. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_590 (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Віднянський Степан: Актуалізація «русинського питання» в Закарпатті та за його межами в контексті анексії Криму і війни на сході України. Стратегічні пріоритети 42(1), 2017. 8–17.
- Європейської хартія регіональних мов або мов меншин. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=9000016806d35e0> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин», 2003. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-15> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Закон України «Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин», 1997. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703/97-%D0%B2%D1%80> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації», 2017. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2054-19> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)», 2019. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#n7> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Закон України «Про державну службу», 2015. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», 2019. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Закон України «Про засади державної мовної політики», 2012. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Закон України «Про освіту», 2017. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р.», 1999. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1350-14> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

- Заремба Олександр – Римаренко Сергій: Роль зовнішніх чинників у політизації мовних проблем. In: Майборода Олександр та інші (ред.): *Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом*. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2008. 258–280.
- Ільтьо І. В.: *Національний склад населення та його мовні ознаки (статистичний бюлетень)*. Ужгород: Закарпатське обласне управління статистики, 2003. 62.
- Конституція України, 1996. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Концепція державної мовної політики, 2010. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/161/2010> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Котигоренко Віктор: Мовний аспект державної етнополітики в Україні. *Стратегічні пріоритети* № 2(2007)/3. 137–146.
- Кресіна Ірина – Явір Віра: Проблеми імплементації норм міжнародного права у національне законодавство про мови. In: Майборода Олександр та інші (ред.): *Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом*, Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008. 190–204.
- Лучик Василь: *Вступ до слов'янської філології*. Київ: Видавничий центр „Академія”, 2008.
- Майборода Олександр – Шульга Микола – Горбатенко Володимир – Ажнюк Борис – Нагорна Лариса – Шаповал Юрій – Котигоренко Віктор – Панчук Май – Перевезій Віталій: *Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом*. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008.
- Марковський Володимир – Шевченко В'ячеслав: Проблеми та перспективи реалізації статті 7 «Мова освіти» Закону України «Про освіту» 2017 року. *Вісник Конституційного Суду України*, 2017/6. 51–63.
- Масенко Лариса: Мовна політика України у 2017–2019 роках. *Українська мова* 2019/3. 40–51.
- Масенко Лариса: *Нариси з соціолінгвістики*. Київ: Видавничий дім „Киево-Могилянська академія”, 2010.
- Мацюк Галина: *Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики*. Львів: Львівський Національний Університет імені Івана Франка. 2009.
- Німчук Василь: Закарпатський говір. In: Русанівський В. – Тараненко О. (ред.): *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Видавництво „Українська енциклопедія” ім. П. Бажана, 2000. 174–176.
- Рамкова конвенція про захист національних меншин та поляснювальна доповідь <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800c1320> (letöltés ideje: 2020. május 11.)

- Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики» від 28. 02. 2018 р. № 2-р/2018. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-18> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин 1992 р.» від 12.07.2000 р. № 9-рп/2000. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-00> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Савойська Світлана: *Мовно-політичний сепаратизм як фактор дестабілізації єдності українського суспільства в умовах пострадянської трансформації*. Київ: ВЦ „Просвіта”, 2011. 285–286.
- Степико Михайло – Наконечний Вячеслав: Сучасне русинство: етнополітичний проект чи криза української національної ідентичності. Стратегічні пріоритети 42(1), 2017. 39–46.
- Указ Президента України №161/2010 від 15 лютого 2010 р. Про Концепцію державної мовної політики. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин», 2004. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015u710-04> (letöltés ideje: 2020. május 11.)
- Чучка Павло: Русинська мова. In: Русанівський В. – Тараненко О. (ред.): *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Видавництво „Українська енциклопедія” ім. П. Бажана, 2000. 526–527.
- Шемшученко Юрій – Горбатенко Володимир: Законодавство про мови в Україні: хронологічний моніторинг, класифікація, понятійна основа. In: Майборода Олександр та інші (ред.): *Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом*, Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008. 157–173.
- Юридичний висновок Міністерства юстиції щодо рішень деяких органів місцевого самоврядування (Харківської міської ради, Севастопольської міської ради і Луганської обласної ради) стосовно статусу та порядку застосування російської мови в межах міста Харкова, міста Севастополя і Луганської області від 10 травня 2006 року. https://minjust.gov.ua/mstr_7477 (letöltés ideje: 2020. május 11.)